

Az Ómagyar Mária-siralom egy szerkezetéről* (*therthetyk kyul*)

Az ÓMS. egy-két részletének az értelmezése még ma is vitatott. Így a következő versszak, s annak első két sora is:

fyrolmom fyha // zatum
therthetyk kyul
en // iumhumnok [!] bel bua
qui // sumha nym hyul

(A szöveget eredetileg folyamatosan hasábokba írták, az ottani sorvégeket // jelzi; a *hyul* szó előtt egy téves *kyul* áll). Mindezt, mint ismeretes, Mária mondja a kereszt alatt. BENKŐ ÁrpSzöv.-je e résznek fővariánsként a következő olvasatát adja: „Siralmam fuhászatom / tértetik kiül, / ěn junhomnak bel búá, / ki sümhá nim hiül.” (52). Az értelmezés kötöttebb, illetve szabadabb formája pedig (zárrójelben a variánsok jelölésével is) az alábbi: „Siralmam, fohászatom / tértetik kívül; / én jonhomnak bel búja, / [a]ki soha nem hül [híul], illetve: „Siralmam, foháskodásom / kifakad belőlem (kívül van már bensőmön); / lelkemnek belső búja az, / amely soha nem veszít hevességéből (nem távozik el)” (i. m. 60–1).

Kitérek majd a korábbi szakirodalomra is, de részben BENKŐ könyve alapján, illetve erre támaszkodva. Azért, mert ez viszonylag új és mértékadó — egyébként engem is kutatásra sarkalló — egyedülállóan összetett feldolgozása korai rövid szövegemlékeinknek. Ami persze, nem jelenti azt, hogy adott esetben az embernek ne lehetne ettől eltérő véleménye. BENKŐ a *therthetyk* szóról többek között a következőket írja: „Az ÓMS. szenvedő igealakjai egyébként általában »szabályosak« ... Kivétel az ÓMS.: *therthetyk*, mely mint képzésmód, illetőleg mint származék lényegében hapax, ezért külön megvilágítást igényel (nem beszélve most a *therthetyk kyul* szerkezetéről ... A szóalaknak a *tör* ige származékként való felfogása, illetőleg a későbbi–mai *törtet* igével való azonosítása sem jelentéstani, sem kronológiai okokból (viszonylag új szó, l. TESz.) nem jöhet szóba. Így szinte kizárólagos alapon is valószínű, de a jelentésbeli vonatkozások

* Készült az OTKA Régi magyar szövegek nyelvi és művelődéstörténeti magyarázata, kiadása c. (T 029146. sz.) kutatási programja keretében. Nyelvi és művelődéstörténeti adattár 2.

is oda mutatnak (l. később), hogy valamelyik *tér* igénk (l. TESz.: *tér*¹⁻³) származékának kell tartanunk. Ez azonban a szóalak olvasatában a tővokális minőségét is érintő kérdés, mivel a hosszú időtartam lehetőségét hozza előtérbe, melyet az eddigi olvasatok nem merítettek föl ... Mivel az ÓMS. *therthetyk*-je a későbbi magyarban sohasem jön többé elő, azonkívül a neki megfelelő másik szenvedő képzőváltozatú **téretik* sem ismeretes — sőt a más jelentésirányba fejlődött *térit*-en kívül még *téret*, *tértet*-féle műveltetői is hiányoznak —, a képző alakjának, illetőleg kapcsolódási módjának a maga idejében szokásos vagy kivételes (egyéni ?) voltára sem tudunk következtetni” (i. m. 187–8). Majd főleg a *kyul* határozószót vizsgálva, BENKŐ a *therthetyk kyul* szerkezettel szintén foglalkozik, többek között ezt írva: „[a kívül] Legtöbbnyire azonban már régi nyelvünkben is locativusi értelmű. PAIS (M. versek könyve 33, MNy. XXXVIII, 296) az ÓMS. *therthetyk kyul* kifejezésében a *kyul*-nek locativusi szerepet is tulajdonít 'Terjed (mutatkozik) kívül' értelmezést adva. Ugyanezt vallja a latin *foris* megfelelésre hivatkozva NÉGYESY (MNy. XXIII, 373–4). MÉSZÖLY (ÓmSzöv. 255–6) ezt nem fogadja el, s a *kyul*-t 'kifelé'-nek értelmezi. Szerintem MÉSZÖLYnek valószínűleg igaza is van, bár okfejtése az ÓMS. kérdéses szövegrészében csak a *therthetyk*-re irányul, s a 'terjedés' — aligha elfogadhatóan — a 'feszülés' kifelé hatolására alapul” (i. m. 274).

Aztán pedig arra mutat rá, hogy a *kívül*-nek is van a régiségben olyan használata, amelyben az eredeti ablativusi jelentés nemcsak a locativusig, hanem a lativusig is eljutott: ÉrsK. 517: „waros *kywel* eel ky wygyek” stb. Majd a *kívül*-nek a *ki* igekötő funkciója felé hajló szerepét teszi szóvá: „A *kívül* ugyanúgy konkrét helyhatározásra szolgál, térbeli mozgást jelentő igék mellett, mint a *ki* ... Az ÓMS.-ban a *therthetyk kyul* is olyan határozós szerkezet, amely eléggé közel van az igekötős kapcsolatokhoz, bár persze benne a *kívül* a *ki*- igekötői értékét nem éri el” (i. m. 274–5).

A magyar középkor irodalma című V. KOVÁCS SÁNDOR összeállította antológiában (Bp. 1984) MARTINKÓ ANDRÁS nyilván egyszerűsített formában a saját ÓMS.-olvasatát közli, s hozza mellé az ÓMS.-mal párhuzamba állítható *Planctus ante nescia* című latin szekvencia szövegét is, hátul pedig a Jegyzetekben az ő ÓMS.-értelmezése található. E könyvből a vonatkozó részek az alábbiak:

Síralmam, fohászatom
tertetik kívül,
én jonhomnak bel búja
ki soha nem hül.

6b. *Gemitus, suspiria
lacrimaeque foris,
vulneris indicia
sunt interioris.* (874)

„A síralmam, fohászokodásom kívülre kitör ugyan, de a szívemnek belső fájdalma soha meg nem enyhül” (1168).

VIZKELETY ANDRÁS a „Világ világa, virágnak virága...” című könyvében (Bp. 1986) az ÁrpSzöv. nyomán szintén azt mondja, hogy a „therthetyk kyul” legvalószínűbb értelme, MÉSZÖLYT követve ’térítették, feszül kifelé’ (35), s MÉSZÖLY értelmezését is közli: „Siralmam, fohászkodásom / belőlem kifakad, / én szívemnek belső búja, / mely soha nem enyhül” (38). Ő ugyancsak megadja a Planctus latin szövegét, s csatolja hozzá annak magyar fordítását is, ami versszakunkban a következő:

[6/b.] Az én siralmam, fohászkodásom
és könnyeim kívül (láthatóan)
az én belső
sebemnek jelei. (22)

MARTINKÓ Az Ómagyar Mária-siralom hazai és európai tükörben (Bevezetés és vázlat) című később megjelent könyvében (Bp. 1988) külön nem foglalkozik a *therthetyk kyul* szerkezettel, csak jelzi, hogy a *therthetyk* olvasatát és/vagy értelmezését problematikusnak tartja (36–7, 137–8). Másutt pedig megemlíti: „Egyik legnagyobb rejtély: vajon az ÓMS.-ban előforduló műveltető-szenvedő-visszaható igék (*kínzatul, veretül, tértetik, kínzassál*) ekkor még (esetleg nem is érett) latinizmusok, vagy már az »egyházi köznyelv« természetes elemei?” (132). Kiténik tehát, hogy MARTINKÓ, BENKŐHÖZ hasonlóan, szintén valamilyen *tér* igével hozta kapcsolatba a *therthetyk*-et. Azt különben nem gondolom, hogy főleg az egyházi közönség, de még mások is a hasonló szenvedő szerkezeteket ne értették volna.

A TNyt.-nek a határozószókról szóló fejezeteiben D. MÁTAI MÁRIA ugyan csak kitér az ÓMS. *therthetyk kyul* szerkezetére. Amikor az egyes határozószók háromirányúságáról szól (pl. *belől, benn, belé*), többek közt ezt írja: „Az egyes határozószók alakja és funkciója nem sokáig felelhetett meg egymásnak: az az ablativus → locativus irányú jelentésváltozás, ami a kései ómagyar korban már jól dokumentálható, már az ősmagyar korban megindult. Így a *belől, alól, elől* stb. alakok már hol? kérdésre is feleltek (megfelelő jelentésű igék mellett egyszerűen is betölthették a két funkciót) ... Azt, hogy ez a fejlődési folyamat már az ősmagyar korban megindult, sőt meglehetősen előre is haladt (a locativustól a lativusi jelentés felé is), az ÓMS. is igazolja: »Syrolmom fuhazatum therthetyk kyul«, ahol az ablativusragos *kíül (kívil)* határozószó — igei alaptagjától meghatározva — már lativusi funkcióban szerepel. Természetesen ablativusi és locativusi jelentése is élhetett a korai ómagyar korban, hiszen ezeket még a kései ómagyarból is tudjuk adatolni; ablativus: VirgK. 38: »inet kyuewl kemlyk vala«; locativus: JókK. 43: »kjuewl [extra] ýmmadkoznak«. (Az ómagyar kor után, végül — társaival együtt — locativusként állandósult.) — A *kívil* alak tehát — a fölérendelt ige jelentésétől függően — mindhárom irányt kifejezheti”. Majd a háromirányúságot részletesebben vizsgálva a határozószók azon csoportjában

szól az ÓMS. tárgyalt szerkezetéről, amelyben a három irányt (funkciót) három különböző alak fejezi ki: „Pl. *belől, benn, belé; félől, fönn, félé* ... Ablativusragos társuk valószínűleg már locativusi jelentésben is él. Ezt részben azért tehetjük fel, mert a kései ómagyar korban olyan gyakoriak ebben a szerepükben ... de azért is, mert a hasonló morfémafelépítésű és azonos jelentésmezőbe tartozó társuk, a *kívül* már a korai ómagyartól adatható — a locativushoz képest még tovább fejlődött — lativusi szerepben is (ÓMS.: »fuhazatum therthetyk *kyul*«). Eszerint a kései ómagyar korban is oly szilárd, sok előfordulással bíró *ki*-töví csoport is a fentiekhez hasonló: *kívül, kinn (kívül), ki ~ kivé (kívül)*” (TNyt. I, 403–4). A kései ómagyar kort tárgyaló fejezetben tovább figyelhetjük a *kívül* határozószó fejlődését: „például... a *kívől* — *kinn* — *ki* és a *félől* — *fönn* — *fél* csoportokban a kései ómagyar korszakra már meggyengült a háromirányúság. Gyengülőben van például az ablativus: a *kívől* és a *félől* egyre ritkábban felel honnan? kérdésre. Ablativus még: KazK. 74: »hozbe onnetan *kyuól* az iltennek emböret« ... Locativusi funkcióban már jóval gyakoribbak: ... CornK. 54v: »Maria magdalena kedeg menuen az coporfohoz. al vala *kyvevl* [foris] *lyrvan*« (A *kívől* a vizsgált korszakban már névutóként is gyakori.) ... A locativusi funkciót tehát ezekben a határozószó-csoportokban is két alak tölti be: a locativusivá (is) vált *kívől, félől* és az eredetileg is locativusi *kinn, fönn* ... Az igekötővé váló lativusi *ki* funkcióját pedig — átmenetileg — az ablativusi, majd a locativusivá is fejlődött *kívől* vette át: KeszK. 68: »*kywel* el tauoztanak« ... (e lativusi jelentés kialakulása korábbi korszak eredménye, l. ÓMS.: *kyul*). Névutóként is van lativusi jelentése. Eszerint a *kívől* alak mindhárom irány kifejezésére alkalmas a kései ómagyar korban, de locativusként a legáltalánosabb” (TNyt. II/1, 572–3).

Látható tehát, hogy a TNyt. is az ÓMS. *therthetyk kyul* szerkezetében szereplő *kyul* funkcióját úgy ágyazza bele a magyar határozószó-rendszer fejlődésébe, hogy annak a MÉSZÖLY, BENKŐ, MARTINKÓ, VIZKELETY által is vallott lativusi funkciójával számol. S visszatérve a *tertetik* szóra, a szakirodalomban valóban az a kép rajzolódik ki róla, ami a TESz-ben is olvasható: „**tertetik** 1300 k. ... Származékszó, de alapszava nincs teljesen tisztázva. Kiindulásul az eredetileg feltehetően igenévszói jellegű *tér*³ igei folytatása (vö. még *tér*²) és a *tér*¹ ige egyaránt szolgálhatott. A deverbális *-tet* képzőbokor e szóban inkább a cselekvés gyakoriságára, mint végeztetésére látszik utalni; vö. *baktat, léptet, törtet, vágat*. Az ikes ragozás feltehetően az ige intranszitiv voltát, illetőleg visszaható vagy szenvedő jellegét jelzi. — A *tör* ige származékaként, valamint a *tetszik, tetik* alapszavából való származtatása téves. — Csak az ómagyar [!] Mária-siralomból adatható szó” (vö. és l. még EWUng.).

Nemrég egy kis tanulmány- és cikkgyűjtemény jelent meg tőlem (Anyanyelv, vallás, művelődés. Kolozsvár, 1999), amely nagyjából már korábban megjelent írásokból állítottatott össze. Ebben három közlemény is foglalkozott az

ÓMS.-mal. Ezért ott is közöltem annak pusztá szövegét, olvasatát (jórészt BENKŐ olvasatára támaszkodva), valamint az értelmezését. Az utóbbiban a verses forma egyfajta visszaadására szintén törekedtem. Különösebb kommentárt nem adtam, az nem nagyon illet volna oda. Az itt tárgyalt sorokról két értelmezést közöltem: „Siralmam, fohászzkodásom / Belőlem kitör, / Szívem belső bújja / soha (o : Soha) nem enyhül”, illetve: „Siralmam, fohászzkodásom / Láttatik kívül... (ekkor: *tertetik* o: *tettetik*”; l. i. m. 55). Ami a *kitör* szót illeti, azt értelmezésben használtam, olyasféle jelentést tulajdonítva neki, mint amit MÉSZÖLY és BENKŐ: 'kifakad (belőlem)', de a *tertetik* etimológiájával kapcsolatban, akkor már magam is inkább egy *tér*, mint a *tör* igével való összefüggésre gondolnék. Látna azonban a megfelelő latin szöveget, valamint tudva a *tertetik* szó körüli problémákról, az előzővel egyenrangú elgondolásként vettem fel azt, hogy a *tertetik* (*therthetyk*) íráshiba *tettetik* (*thetthetyk*) 'láttatik, mutatkozik' helyett. Ez az elgondolás aztán egyre rokonszenvesebbé, meglehetősen valószínűvé vált számomra. S a szakirodalomban jobban utánanézve pedig láttam, hogy hasonló dolog már NÉGYESY LÁSZLÓNAK (MNY. 23: 373–5) ugyancsak eszébe jutott. Ő szintén összevetette a már idézett versszakot a latinnal, s ezt írta: „A *tertetik* szóra nincs más adat. A *tör* ige pleonasztikus szenvedő származékának szokás venni, 'törekedik'-féle jelentéssel, de nem épen nagy megnyugvással, mert a szöveg megértéséhez nem igen járul hozzá ez a magyarázat; az eredeti sem támogatja ezt, mert az eredeti azt mondja, hogy 'siralmam, fohászzkodásom, könynyem kívül olyan jelek, melyek belső sebemet hirdetik' ... Én a *tet-* töt vagyis a *tetik* igét, illetőleg származékát gyanítom benne: *tettetik*. Amaz a régiségben jó ismerősünk. Emez kétféle alakulat lehet: a) a *tetik* műveltetőjének: a *tettet* ('láttat, feltüntet, mutat, ostentat', újabb jelentésében inkább csak: 'színlel') tárgyias többes 3-ik személye: '(ők, azok) *tettetik*, azaz mutatják': ez az alak egészen rendes; — b) a *tettet*-nek megfelelő szenvedő, illetőleg a *tetik* mellett egy pleonasztikusan szenvedő egyes sz. 3. személyben: **tettetik*, mintegy: 'láttatik, tetszetik'; ez ugyan nem ismeretes más adatból, de semmivel sem hihetetlenebb, mint a **törtetik*. Épen a hasonló jelentéskörben szoktak feltűnni a pleonasztikus szenvedő képzések, pl. a *kell*-hez a középkorban is meglevő *kelletik* ('tetszik' is). ... Az egész versszaknak a következő két olvasása volna lehetséges, a *tettetik*-nek cselekvő vagy szenvedő jelentése szerint:

Cs.	Sz.
Siralmom, fuhászatum	Siralmom, fuhászatum —
Tettetik kívül	Tettetik kívül
Én junhumnak bél búát,	Én junhumnak bél búa,
Ki sumha nem híul.	Ki sumha nem híul.

Értelme az elsőnek ez volna: 'Siralmam, fohászatom mutatják kívül szívemnek belső búját, mely soha nem múlik el'. A második változatban pedig, ame-

lyet egyébként valószínűbbnek tart, közöléses szerkezetet tesz fel : „Itt is előre megy *Siralmam fohászatom* — (két alany); ekkor félbeszakad a mondat, és mikor a befejezés jön az új sorban: *Tettetik kiül*, annak megint lesz egy olyan tartozéka, aminő volt, — lesz t. i. még egy alanya: *Én junhumnak bél búá*; ennek az utolsó sor már csak egyszerű jelzői mellékmondata”.

Magam úgy gondolom, nem szükséges közölést feltenni: a *therthetyk kyul* szerkezetéhez alanyi részként csak a *fyrolmom* és a *fuhazatum* járul. A versszak utolsó sorának a latinban egyébként sincs megfelelője, s ha nem teszünk föl közölést, akkor a versszak első és második fele közt rajzolódik ki egy részleges ellentét: a siralom és a fohászzkodás k í v ü l (? kívülről) látszik, a b e l s ő bú pedig soha nem hűl (ki). Az ellentéttel mint stilisztikai alakzattal bőven él az ÓMS.: „Volek fyrolm thudotlon / fyrolmol fepedyk ... Wegh halal engumet / eggedum illen...” stb. Még egy-két olyan állítása van NÉGYESYnek, amit korrigálni kell, miszerint például a *kíviil*-nek nincs lativusi jelentése, vagy hogy a *tettetik* nem fordul elő a régiségben (erre l. később). Ami azonban magának a *therthetyk*-nek a magyarázatát illeti, abban NÉGYESYnek lényegében igaza lehet, vagy közel áll az igazsághoz; a *tertetik* (*therthetyk*) föltehetőleg íráshiba *tettetik* (? *thetthetyk*) helyett. Ő ezt így nem mondja ki, de bizonyára erre gondol, amikor igazításról, igazításpróbáról beszél. Kétségtelen, NÉGYESY nem fogalmazott egyértelműen, ez is oka lehetett — meg az, hogy cikke második része, amelyben az ÓMS. más helyeit vizsgálja, nyilvánvalóan téves —, amiért a későbbi szakirodalom az ő elgondolását nem kezelte megfelelően.

Miután jeleztem, hogy magam mit tartok a *therthetyk kyul* legvalószínűbb magyarázatának, számba venném, hogy hipotézisemet mivel lehet támogatni.

1. A *therthetyk*-nek a *tör* vagy valamelyik *tér* igével való kapcsolata, mint láttuk, igen bizonytalan, az igealak (a régiségben) egyszeri előfordulás lenne, s szemantikai, alaktani-képzésbeli problémák is adódnak.

2. A *tettetik kíviil* 'láttatik, mutatkozik kíviil' jelentését tekintve lényegében egyezik a megfelelő latin szöveggel.

3. Természetesen, magának az íráshibának a feltevése, hacsak nem nyilvánvaló tévedésről van szó, gyakorlatilag mindig hipotézis marad. Akkor azonban, ha más jó, elfogadható megoldás nincs, az íráshibát viszont különböző szempontokból föltehetőnek tarthatjuk, valószínűsíteni tudjuk, komolyan kell számolni vele. Íráshiba ugyanis régi szövegeinkben igazán nem ritkaság, az ÓMS.-ban is — amely általánosan elfogadott vélemény szerint másolat — több van belőle, s ezek nem is javítottak. Az íráshibákat máskor is gyakran javítatlanul hagyják. A vers faksimiléjén szintén jól látható, hogy a *t* és az *r* betű sokszor könnyen öszszetéveszthető. Például a *fyrou*, az *aniath*, a *viraga*, a *kynzathul*, a *kyth*, a *turuentelen* szavakban nagyon hasonló a két betű, s ugyanígy a *merth rith* betűkapcsolatában, amely betűkombináció a *therthetyk*-et vizsgálva most különösen érdekel minket. Ugyanakkor az ÓMS. *therthetyk* szavában és több másban a

két betű jól elkülönül, kiváltképpen akkor, ha a *t* betű szárát felfelé hosszabbra húzzák. Az *r* és a *t* betű összetévesztésére lásd például: MargL. 68: *iftent*, 168: *margýt*. A MargL.-nak a Régi magyar kódexek 10. számaként való kiadásában az előző szóhoz ez a megjegyzés: „A tévesen írt *r*-t a másoló — nem egyértelműen — *t*-vé javította”, az utóbbi szóhoz pedig a következő: „...a másoló ... a szóvégi *t*-t egy tévesen írt *r*-ből alakította”. A KulcsK. 307-en olvasható *zerettem* szóhoz pedig a kiadók azt fűzik hozzá, hogy „a szó első *t* betűje *r*-ből van javítva”. Ez az adat külön figyelmet érdemel, mert *rt* : *tt* tévesztés volt benne, amit a *therthetyk*-ben magam is felteszek, és minden bizonnyal NÉGYESY is.

4. A TNYt. fejezeteiből szintén láthattuk, hogy noha a kései ómagyar korban a *kívül*-nek valóban vannak lativusi funkciójú előfordulásai is, ezek közel sem olyan gyakoriak, mint az amúgy is már másodlagos locativusi szerep. A korai ómagyarban az ablativus → locativus → lativus fejlődés végső fokának elérése egyáltalán nem lehetetlen ugyan, de a határozószók funkcióváltozásának tárgyalásakor az ÓMS. *kyul*-je maga is inkább erősítő, mint megerősített példa. Ezt nem e fejezetek írójától kérjük számon, ő az ÓMS. elfogadott értelmezésére épített, a kérdést pedig sokoldalúan tárgyalta. Legfeljebb azt mondhatnánk, hogy a *kívöl* ablativusi funkciójának a kései ómagyar korban jelzett gyengülése első-sorban nyilván viszonylagosan, az újabban elterjedt és helyviszonyként sokkal gyakoribb locativusi funkcióhoz képest értendő.

5. A *tetik kívül* és a *tettetik kívül* szerkezetekre régi szövegeinkből tudunk is példával szolgálni. Igaz, ezekben a *kívül* jelentése inkább ’kívülről (aforis)’, de az ablativusi és a locativusi jelentés az adatainkban is szorosan összefügg, érintkezik: MünchK29ra, rb: „Iay tunèctec irastudoc τ / leualtac kepmutaloc kic egènløec vattoc a: megfèiezeitet kopo2fockal / kic èmbezeecn^c kiuuol zèpecn^c tèttn^c / dè bèløl tèl’fèfec halottacnac tetèmeckèl ... Igèn es tú valobizon èmbezeecn^c kiuuol igazacnac tètтетec / dè bèløl tèl’fèfec vattoc kepmutalattal τ hamiflaggal”: Vae vobis scribae et pharisaei hypocritae, quia similes estis sepulcris dealbatis, quae aforis parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum ... Sic et vos aforis quidem paretis hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate. (Máté 23/27–8) ~ PestiUT: „...kÿk kÿul zepnek teeczenek ... tÿs kÿwÿl embereknek igazagnak teeczetek...” (51) ~ KárBibl (Misztótfalusi-féle kiad., 1685): „...kivül ugyan ízépeknek tettzenek ... tiis kívül ugyan láttatok az embereknek igazagnak: de belől rakvák vagytok képmutatással...”. ~ RevKárBibl (Bp. 1990): „Jaj néktek képmutató írástudók és farizeusok, mert hasonlatosak vagytok a meszelt sírokhoz, a melyek kívülről szépeknek tetszenek, belől pedig holtaknak csontjaival ... rakvák ... Épen így ti is, kívülről igazagnak látszotok ugyan az emberek előtt, de belől rakva vagytok képmutatással és törvénytelenéggel”. Vesd össze még: MünchK83vb: tètтетec: visa sunt ~ PestiUT: lattatanak (179) ~ KárBibl (1685.): láttaték ~ RevKárBibl (1990): látszék (Lukács 24/11) stb.

Az ÓMS. *therthetyk kyul* szerkezetében, mint a fenti példák is mutatják, a *kí-viül* ablativusi funkcióját, a 'kívülről' jelentést sem zárhatjuk ki. Tekintve azonban, hogy a *kí-viül*-nek ekkor nyilván gyakori volt már a locativusi funkciója, s az ÓMS.-ban a latin megfelelő (*foris*) is erre mutat, az utóbbit tarthatjuk valószínűbbnek. Nem zárva ugyan ki más lehetőségeket sem (tértetik kívül, azaz: kifakad belőlem), magam tehát íráshibát feltéve az ÓMS. tárgyalt sorait leginkább így értelmezném: Siralmam, fohászkodásom / Láttatik [vagy: (meg)látszik] kívül, / Szívem belső búja (az,) / (Amely) Soha nem enyhül.

A. MOLNÁR FERENC